

АГЕНЦИЈА ЗА ПРЕДШКОЛСКО,
ОСНОВНО И СРЕДЊЕ ОБРАЗОВАЊЕ

Издавач:

Агенција за предшколско, основно и средње образовање

За издавача:

Маја Стојкић, директорица Агенције за предшколско, основно и средње образовање

Руководилац ПЈ Сарајево:

Алиса Ибраковић, замјеница директорице Агенције за предшколско, основно и средње образовање

Ауторица:

Хашима Ћурак, стручна савјетница за предшколско васпитање и образовање

Лектура:

Наташа Кокоруш

ДТП:

Бранка Звечевац, референт специјалист за графички и веб дизајн

Одбор Агенције за предшколско, основно и средње образовање усвојио је документ „Стандарди учења и развоја дјетета у узрасту пред полазак у основну школу“ 22. децембра 2020. године.

Изрази који су написани само у једном граматичком роду односе се једнако на женски и мушки род.

Стандарди учења и развоја дјетета у узрасту пред полазак у основну школу

1. Оквир за успостављање Стандарда учења и развоја дје

На основу Оквирног закона о предшколском васпитању и образовању у Босни и Херцеговини и Закона о Агенцији за предшколско, основно и средње образовање, Агенција је током 2018. развила Заједничко језгро цјеловитих развојних програма за предшколско васпитање и образовање дефинисано на исходима учења. Заједничко језгро цјеловитих развојних програма коришћено је као оквир и основа за израду Стандарда учења и развоја предшколског дјетета у узрасту пред полазак у основну школу.

У периоду раног дјетињства дијете учи брже, него у било којем каснијем раздобљу живота. Оно је активни чинилац властитог развоја који се одвија кроз динамичку интеракцију са средином у којој расте. То је период најбурнијег биолошког развоја људског бића и кључно доба за здрав физички, емоционални, социјални, језички и интелектуални развој, који је испреплетан дјеловањем физичке, социјалне и културне средине. Постоје бројни научни докази да здрав развој у раној доби има највећи значај и утицај на будућа образовна постигнућа, цјеложивотно учење и здравље, економску продуктивност и учешће особе у демократском друштву. Конвенцијом о правима дјетета наводи се да свако дијете има право на образовање на основу којег се максимализују његове способности и поштује његов породични, културни и језички идентитет, као и да дијете има право да се игра и да буде активан учесник у свим питањима која се тичу његовог живота.

Заједничко језгро цјеловитих развојних програма за рад у предшколским установама је први оквир учења за дјецу раног и предшколског узраста у Босни и Херцеговини. Агенција је развила овај оквир како би се помогло професионалцима у области предшколског васпитања и образовања у пружању могућности да дјеца максимализују свој потенцијал и развију основу за будући успјех у учењу и у животу. Заједничко језгро и Стандарди учења и развоја су широк оквир за обезбјеђење могућности да дјеца у свим установама за васпитање и образовање у раном дјетињству доживе квалитетно подучавање и учење. Посебно се наглашава учење базирано на игри и личној активности дјетета, да препознаје важност комуникације и језика (укључујући рану језичку и математичку писменост) те друштвени и емоционални развој.

Циљ учења Заједничког језгра цјеловитих развојних програма у предшколском васпитању и образовању дефинисаног на исходима учења је да обезбиједи и створи услове за добробит сваког дјетета, који се сагледају кроз три аспекта:

- личне, емоционалне, социјалне и образовне добробити за свако дијете у Босни и Херцеговини,
- друштвене добробити којима се оснажује заједница да ствара боље услове за васпитање и образовање дјеце,
- системско-институционалне подршке као основе за обезбјеђење добробити за свако дијете укључено у институционално васпитање и образовање.

Оквирни закон о предшколском васпитању и образовању у Босни и Херцеговини нормирао је вриједности, принципе и циљеве предшколског васпитања и образовања у Босни и Херцеговини. Заједничким језгром цјеловитих развојних програма у предшколском васпитању и образовању, које је такође засновано на овим нормама, дефинисане су развојне области, компетенције и исходи за дјецу предшколског узраста у оквиру цјеловитих развојних програма у институционалном предшколском васпитању и образовању. Стандардима учења и развоја ближе се одређују развојна и васпитно-образовна очекивања од предшколског дјетета у узрасту пред полазак у основну школу, на основу којих се планирају искуства и прилике које одрасли треба да омогуће дјеци да би очекивања била реална.

2. Намјена Стандарда учења и развоја дјетета

Стандарди учења и развоја дефинисани су током 2020. године и представљају наставак рада Агенције на подршци развоју квалитета у предшколском васпитању и образовању кроз операционализацију исхода и имплементацију у пракси Заједничког језгра цјеловитих развојних програма у предшколском васпитању и образовању.

Стандарде учења и развоја дефинисане на основу Заједничког језгра треба разумјети као развојни документ са приказом видљивих понашања која дијете може да покаже, реалних развојних очекивања и компетенција које би свако дијете без озбиљних развојних потешкоћа, у узрасту пред полазак у школу, могло да развије, под условом да су му пружене подршка и одговарајуће подстицајне прилике (физичке, социјалне, васпитно-образовне, културолошке...) за развој компетенција.

Као такви, Стандарди учења и развоја представљају алат и смјернице за предшколске установе, посебно за васпитаче и друге васпитно-образовне стручњаке у систему предшколског васпитања и образовања, за подршку у процесу планирања васпитно-образовног процеса и праћењу и документовању развоја и напредовања дјете у односу на очекиване исходе у аутентичном социјалном и културном контексту. Стандарди учења и развоја су намијењени првенствено установама за предшколско васпитање и образовање, основним школама, али се њихов потенцијал може користити и у другим институцијама бриге за дјецу, дневним центрима, играоницама, спортско- рекреативним центрима, камповима за дјецу и слично.

Васпитачи, стручни сарадници и остали професионалци, у сарадњи са породицама, могу да користе Стандарде учења и развоја као радно средство за:

- планирање и праћење развоја кључних компетенција и животних вјештина дјетета (комуникацијске вјештине, критичко мишљење, управљање емоцијама, међуљудски односи и друштвена одговорност);
- континуирано праћење напретка развоја компетенција и животних вјештина;
- планирање и евалуацију праксе и курикулума;
- помоћ породицама у бољем разумијевању о томе шта дијете треба да зна и да буде способно да уради на крају циклуса предшколског васпитања и образовања;
- идентификовање и примјена најбољих пракси усклађених са исходима и стандардима учења и развоја;
- идентификовање јаких и слабих страна и могућности у стручном усавршавању и професионалном развоју особља како би се задовољиле потребе дјете;
- дефинисање заједничке визије развоја и учења дјетета између васпитача, другог особља и родитеља;
- дизајнирање активности које родитељи могу да раде код куће са дјететом, с циљем подршке и помоћи;
- развијање добрих транзицијских пракси (нпр. прелазак из породице у вртић, прелазак из вртића у основну школу...);
- менторство студентима и приправницима како би увећали своја знања и очекивања;
- коришћење у провођењу индивидуализованог образовног програма;
- за дискусије и расправе кроз које треба да се дође до даљег развоја праксе и система за рани развој и учење дјете предшколског узраста, што укључује и развој стандарда.

Нека дјеца доживе спектакуларне скокове у развоју за кратко вријеме, док друга доживљавају постепен развој у истом временском периоду. У оба случаја њихов развој потпуно је очекиван и прихватљив, јер је веома важно поштовати ритам и индивидуалне карактеристике учења и развоја сваког дјетета. Формулисани Стандарди учења и развоја само усмјеравају одрасле у њиховом процесу учествовања и подршке цјеловитом расту и развоју сваког дјетета, јер су то само опште тачке његовог развоја, а не строго индивидуалне развојне стазе.

Стандарди учења и развоја предшколског дјетета користиће се као смјернице за дубље разумијевање развојних очекивања практичара која се односе на дјецу на крају циклуса предшколског васпитања и образовања (и исхода којима се тежи у квалитетном предшколском курикулуму), уз примјену холистичког, добно и узрасно примјереног приступа и других педагошких усмјерења за рад са дјецом у предшколском васпитању и образовању (нпр. свако дијете је јединствено и креативно биће, свако дијете се развија својим ритмом, васпитач поштује дијете у смислу диференцијације и индивидуализације, васпитач подржава дијете прилагођавајући могућности учења, родитељи су први и најутицајнији учитељи дјетета, дијете учи кроз игру и властиту активност, поучавање мора бити интегрисано, прелази морају бити олакшани, потребно је обезбиједити сигурно и подстицајно окружење, физичко и социјално окружење и друго).

Стандарди учења и развоја нису намијењени тестирању, тј. провјерама постигнућа тестирањем дјеце. Праћење и анализа развоја и напретка дјетета уз помоћ ових Стандарда треба, прије свега, да буду основа за осмишљавање и обезбјеђење искустава за развој кључних компетенција и животних вјештина сваког дјетета у складу са индивидуалним могућностима и потребама, у контексту аутентичне друштвене бриге о дјетету у којем се тај развој очекује и одвија.

3. Садржај и структура Стандарда учења и развоја

Овај документ је поуздан пратилац Заједничком језгру цјеловитих развојних програма за поступак операционализације исхода учења. Стандарди учења и развоја предшколског дјетета засновани су на развојним областима: физички развој, развој говора, развој комуникације и стваралаштва, социјални и емотивни развој и развој личности, интелектуални развој те уједно прате структуру која је установљена у самом Заједничком језгру:

1. **Здравље и физички развој** (компоненте: Развој моторике и чула, Заштита и безбједност и Здрав начин живота)
2. **Личност дјетета и интеракција** (компоненте: Однос према себи, Однос према другима и међуодноси, Однос према природи)
3. **Говор, језик и комуникација** (компоненте: Развој говора и употреба језика, Усмено изражавање и слушање, Комуникација и рана писменост)
4. **Свијет око нас** (компоненте: Истраживање свијета, Рјешавање проблема, критичко и креативно мишљење, Рана математичка писменост, Наука и техника)
5. **Умјетност и култура** (компоненте: Стваралаштво и креативност, Друштвена улога умјетности и културе, Естетске вриједности и знања о умјетности)

За сваку наведену област и компоненту израђен је сет стандарда учења и развоја заснованих на савременим научним спознајама (из развојне психологије, предшколске педагогије, интердисциплинарних студија о раном дјетињству и др.), усклађених са социјалним и културним контекстом у коме дијете расте, развија се и учи. Изражавамо захвалност стручњацима из праксе предшколског васпитања и образовања и различитих научних дисциплина у области васпитања, образовања и раног дјетињства, који су знатно допринијели развијању овог документа.

Област:

ЗДРАВЉЕ И ФИЗИЧКИ РАЗВОЈ

Компонента:

РАЗВОЈ МОТОРИКЕ И ЧУЛА

Исход 1:

Истражује чулима предмете и материјале; искуствена сазнања користи у мисаоним процесима и активностима.

Дијете ће бити у стању да:

- користи чула за регулацију покрета;
- користи чула за интеракцију с околином;
- усклађује покрете и кретање с вањским подражајима и доживљајима подражаја;
- се креће у складу с ритмом музике (нпр. прати покретом задати ритам);
- именује својства додирнутих материјала;
- разликује и именује извор звука;
- разликује слатко, слано, горко, љуто;
- разликује и именује основне и изведене боје;
- препознаје своју десну и лијеву страну;
- оријентише се и креће у простору;
- показује намјерно припремљене, шаљиве грешке на слици.

Исход 2:

Користи природне облике кретања за развој функционалних и моторичких способности и вјештина (пузање, ходање, трчање, пењање, скакање, дизање, ношење, бацање и хватање).

Дијете ће бити у стању да:

- примјењује спретно основне облике кретања у којима учествује цијело тијело (хода, трчи, котрља се, скаче, плива...);
- се креће и изводи покрете уз координацију тијела;
- улаже напор и прилагођава своју снагу задатку или физичкој активности;
- изводи више радњи истовремено (нпр. трчи и удара лопту, повезује трчање и скакање, пење се и силази низ степенице држећи предмет у једној руци...);
- одржава равнотежу (нпр. стоји на једној нози извјестан период, скакуће на једној нози, хода по ивици, пење се уз степенице с ноге на ногу...);
- изводи физичке вјежбе са или без реквизита (нпр. удари лопту до одређене тачке с извјесном прецизношћу, баци куглу средње величине с одређеном прецизношћу, објема рукама хвата лопту из различитих висина...);
- придружује се заједничким физичким активностима с елементима спорта (нпр. фудбал на мале голове).

Исход 3:

Комбинује и координише психомоторичке радње и активности да постигне/развија/усавршава сложеније облике кретања и дјеловања.

Дијете ће бити у стању да:

- и усклади и повеже задате радње;
- се користи предметима и играчкама различите намјене и нивоа сложености (нпр. ниже крупније и ситније перле...);
- саставља дијелове мотива у цјелину (нпр. слаже слагалицу...);
- гради пирамиду од 10 коцкица;
- прилагођава свој покрет специфичностима прибора (нпр. реже маказицама папир, исправно лијепо на папир, оштри оловке...);
- раставља и саставља играчке и предмете за игру;
- користи прибор за моделовање у три димензије (нпр. за моделовање, склапање предмета...);
- држи папир једном руком док другом црта, пише;
- држи и листа књигу/сликовницу, страницу по страницу.

Исход 4:

Показује графомоторичку способност.

Дијете ће бити у стању да:

- координише психомоторичке вјештине потребне за писање слова и бројева (нпр. повлачи различите линије, повлачи линије од тачке до тачке, прецртава мотиве...);
- користи разне приборе за писање, цртање и сликање остављајући трагове на папиру адекватним притиском (нпр. фломастери, бојице, кистови...);
- држи оловку правилно;
- обликује пластилином слово/слова свог имена;
- преписује по узору слова и бројеве.

Komponenta:**ЗАШТИТА И БЕЗБИЈЕДНОСТ****Исход 1:**

Штити себе и друге од повређивања у конкретним ситуацијама.

Дијете ће бити у стању да:

- показује да посједује (само)заштитне вјештине усмјерене против опасних активности;
- показује да посједује (само)заштитне вјештине усмјерене против опасних ситуација;
- показује да посједује (само)заштитне вјештине усмјерене против опасних предмета и уређаја;
- показује да посједује (само)заштитне вјештине у односу према другим особама;
- уочава очигледне знакове болести.

Исход 2:**Изражава способност самопроцјене у односу на другу особу, објекат или догађај.**

Дијете ће бити у стању да:

- показује да посједује заштитне вјештине усмјерене против опасних активности, ситуација и предмета;
- бира безбједно окружење;
- демонстрира вјештине процјене и избјегавања опасних активности и ситуација у којима су могуће повреде;
- тражи помоћ када је то потребно (нпр. када се осјећа угрожено, уплашено, беспомоћно...);
- разликује добро од лошег и насилног понашања;
- процјењује факторе који доприносе намјерним и ненамјерним повредама (укључујући несреће на моторним возилима, заштита од пожара и заштита од оружја).

Компонента:**ЗДРАВ НАЧИН ЖИВОТА****Исход 1:****Иницира и учествује у активностима које су важне за унапређење властитог здравља и благостања.**

Дијете ће бити у стању да:

- се придржава препорука за здраву исхрану и учествује у физичким активностима;
- иницира игру и дружење на начин да позива у игру дјецу која тренутно нису активна;
- управља властитим емоцијама;
- држи тијело правилно, уз подсјећање;
- храни се самостално користећи прибор за јело;
- облачи се и свлачи самостално;
- обува се и изува самостално.

Исход 2:**Примјењује основна начела личне хигијене и хигијене простора.**

Дијете ће бити у стању да:

- демонстрира елементарне здравствене и хигијенске вјештине;
- покаже способност рутинског обављања свакодневних активности (нпр. устајање, умивање, прање зуба, храњење...);
- користи тоалет потпуно самостално;
- одржава личну хигијену;
- поспрема играчке и собу.

Исход 3:

Придржава се начела правилне и редовне исхране.

Дијете ће бити у стању да:

- одабира храну која подржава здравље и смањује ризик од болести и будућих хроничних обољења;
- контролише унос слаткиша, али и воћа и поврћа, једе и оно што мање воли.

Област:

ЛИЧНОСТ ДЈЕТЕТА И ИНТЕРАКЦИЈА

Компонента:

ОДНОС ПРЕМА СЕБИ

Исход 1:

Показује свјесност себе и свог идентитета кроз сопствене способности, карактеристике личности, особине и могућности.

Дијете ће бити у стању да:

- препознаје себе као дјечака/дјевојчицу;
- се описује: своје физичке особине, знаке посједовања (нпр. имам своје бицикло) и преференције (нпр. волим да једем јабуку);
- објашњава себе као јединствену особу са специфичним карактеристикама.

Исход 2:

Гради реалну и позитивну слику о себи, показује самосвијест, самопоуздање, самопоштовање, одговорност, повјерење у своје снаге и способности.

Дијете ће бити у стању да:

- демонстрира позитивно вјеровање у себе и властите способности (нпр. показује самоповјерење у властите снаге и потенцијале);
- изражава понос за властита постигнућа;
- исказује позитиван такмичарски дух;
- прихвати да остане само краће вријеме у сигурном окружењу, уз надзор.

Исход 3:

Посједује ниво емоционалне свијести и сигурности која одговара узрасту и добном сазријевању и испољава их у свим аспектима развоја.

Дијете ће бити у стању да:

- примјењује учтивост у опхођењу и дјеловању према другим особама;
- испољава емоционални капацитет за успостављење блискости према више од једне особе;
- препознаје емоције (нпр. срећа, туга, страх) и описује своја осјећања;
- испољава емпатију (нпр. исказује бригу за друге...);
- дјелује на начин да испољава саосјећање и бригу за друге особе (нпр. спремни су да помогну млађем дјетету у вртићу);
- користи и тумачи невербално понашање.

Исход 4:

Изражава мисли и дјелује на начин да може утицати на свој положај у окружењу.

Дијете ће бити у стању да:

- предлаже игре, само одабира активности којима жели да се игра и забави (нпр. бира само центар активности у којем жели да се игра тај дан у вртићу);
- бира пријатеље/другарице и другаре;
- иницира игре и активности;
- процјењује себе и своје поступке (нпр. путем рефлексивног разговора са одраслом особом);
- се заузима за себе и друге (нпр. при дискусији о расподјели обавеза, коришћењу времена за одмор и релаксацију...);
- изражава негодовање када му се онемогући самоафирмација и иницијатива.

Компонента:**ОДНОС ПРЕМА ДРУГИМА И МЕЋУСОБНИ ОДНОСИ****Исход 1:**

Успоставља, развија и одржава интеракције с другом дјецом и одраслима.

Дијете ће бити у стању да:

- прилагођава своје понашање према познатим и непознатим особама;
- представља се другима (зна да каже следеће информације: име и презиме, колико година има, адресу становања);
- слуша и памти имена непознатих особа које му се представљају;
- игра се с дјецом, има друга/другарицу;
- преговара са вршњацима и са одраслом особом;
- контролише нагонске импулсе и прилагођава манифестације својих осјећања.

Исход 2:

Показује кооперативност и заједничко дјеловање кроз различите активности и критички се односи према мишљењу и ставовима преузетим од других.

Дијете ће бити у стању да:

- сарађује са другима;
- слиједи упутства задата групи;
- чува своје ствари;
- поштује туђу својину;
- брине о заједничким стварима;
- критички реагује на идеје и сугестије других.

Исход 3:

Дјелује у складу с демократским принципима, сарађујући и одлучујући, уважавајући и прихватајући различитости.

Дијете ће бити у стању да:

- преузима одговорност, преговара и учествује у доношењу одлука у групи;
- даје и/или слиједи инструкције у тиму, у зависности од улоге коју је преузело у подјели тимских улога;
- препознаје, цијени и уважава сличности и разлике међу људима;
- уважава туђе гледиште и ставове (нпр. прилагођава се ауторитету или већини групе).

Исход 4:

Дјелује у складу са друштвеним, културним и породичним вриједностима, развијајући осјећај припадности заједници.

Дијете ће бити у стању да:

- примјењује правила понашања у групи;
- исказује пажњу и бригу, заузима се за себе и за блиске особе;
- именује чланове уже породице, њихове улоге и описује одговорности у оквиру породице;
- исказује оданост породици, свом тиму, групи;
- учествује у групним/породичним обавезама и свечаностима;
- тражи да учествује/помаже у радним и свечаним/свечарским активностима у вртићу и код куће;
- примјењује етичке стандарде односа у односу на друштвену заједницу.

Компонента:**ОДНОС ПРЕМА ПРИРОДИ****Исход 1:**

Препознаје важност природе и уважава природу као простор за живот, развој, игру и учење.

Дијете ће бити у стању да:

- показује да примјењује љепоту природе, нарочито неке очигледне природне појаве;
- илуструје доживљај боравка у природи;
- ревидира своје закључке и мијења понашање на основу нових доказа;
- показује самозаштитне вјештине у вези са опасним природним појавама и непогодама;
- показује интерес за заштиту околине (нпр. штеди воду, електричну енергију...);
- прихвата етичке стандарде односа насупротив природном окружењу.

Исход 2:

Показује поштовање и дивљење према животу и свему живом.

Дијете ће бити у стању да:

- уочава и пореди (доводи у везу) конкретну узрочно-посљедичну везу у природи;
- доводи у однос појаву у природи на свој живот, живот и рад људи и обрнуто;
- проучава изглед и живот животиња (нпр. инсекти, птице у природном станишту, у дворишту, у сликовници, у енциклопедији);
- разликује животиње по станишту (домаће, дивље...);
- описује неколико очигледних одлика особе, биљке, животиње;
- показује уважавање и поштовање према одраслим особама (нпр. у обраћању, у заједничком простору, у средствима јавног превоза...);
- показује интересовање за збрињавање биљака и животиња (нпр. брине о кућном љубимцу, његује биљку у вртићу или у својој кући);
- наброји неколико примјера праведног/неправедног понашања када је у питању однос према људима и животињама, из искуства.

Исход 3:

Постаје социјално одговорно и дјелује у складу с принципима рјешавања проблема у животној средини (одрживи развој).

Дијете ће бити у стању да:

- износи претпоставке/претпоставља како ће ствари/догађаји у животној средини да се одвијају;
- примјењује савјете и правила о сигурном кретању на отвореном (нпр. прелази преко улице на пјешачком прелазу пажљиво, гледајући у оба смјера у пратњи одрасле особе);
- испитује правила и одговорности за третирање и поштовање земље и њених ресурса с поштовањем;
- даје критички осврт на неправду (нпр. неправедан поступак) у своме окружењу;
- користи правила за прописно одлагање отпада на за то предвиђена мјеста.

Област:

ГОВОР, ЈЕЗИК И КОМУНИКАЦИЈА

Компонента:

РАЗВОЈ ГОВОРА И УПОТРЕБА ЈЕЗИКА

Исход 1:

Користи интуитивни, унутрашњи и невербални говор примјерен узрасту и добном сазријевању.

Дијете ће бити у стању да:

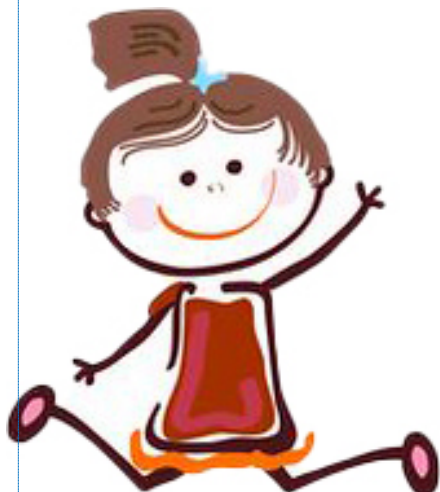
- користи невербалне видове комуникације да би исказало мисли;
- експериментирате са гласовима, римује;
- изражава задовољство када му се чита и причају приче;
- одговара на директне и индиректне сигнале и захтјеве;
- прича измишљену причу играјући се гласовима и гласовним квалитетима говора;
- примјењује невербалну комуникацију да би задовољило своју потребу, у контексту;
- изражава се говором и гласовним квалитетима говора, као што су висина, темпо и боја гласа, како би изразило осјећања, мисли и идеје;
- прати односе међу људима и активно учествује у интеракцији (нпр. препознаје намјере других и предвиђа њихове поступке).

Исход 2:

Примјењује гласовне структуре језика и интуитивно уочава структуру ријечи и реченица у складу са књижевнојезичким нормама и користи их у усменом говору.

Дијете ће бити у стању да:

- изражава интерес за значење ријечи;
- се изражава разумљиво у усменом говору (користи именице, глаголе, придјеве...);
- употребљава у усменом говору множину, падеже, везнике, приједлоге;
- користи на правом мјесту глаголска времена у говору (уз напомену да још може гријешити при слагању неких глаголских времена, субјекта и предиката);
- изговара све врсте реченица;
- изражава вербално своју мисао (потребу, жељу, намјеру...);
- поставља питања о симболима који означавају гласове;
- примјењује грешке у говору других.

Исход 3:

Саставља смислене реченице и исказе користећи их у контексту преношења значења, идеја и размишљања.

Дијете ће бити у стању да:

- производи смислене исказе од пет-шест ријечи, говори у сложеним комбинацијама ријечи и реченица;
- прихвата улогу учесника у разговору (нпр. поставља релевантна питања, повезује исказе са темом разговора...);
- мијења и прилагођава своје захтјеве у односу на саговорника;
- производи индиректне захтјеве и оправдања;
- репродукује занимљиве догађаје/доживљаје;
- драматизује познате приче, искуствену ситуацију или измишљене догађаје;
- илуструје властите импресије (нпр. описом, цртањем, сликањем, моделовањем, драмском игром, плесом...);
- објашњава да се њихове и туђе идеје могу написати, а затим да се могу прочитати (нпр. они сами или неко други);
- користи разне облике раног писања (нпр. писање, цртање, коришћење низова слова, других симбола...);
- демонстрира разумијевање сврхе писања (нпр. биљежење листе за куповину, упутства, прича, писање позивница, разгледница...);
- представи властита стварна или имагинарна искуства путем писања (са /без илустрација);
- пише на свој начин познате ријечи попут властитог имена;
- покуша да прочита или се претвара да чита;
- исказе потребу да прегледа и понекад измијени своје записе и цртеже;
- расправља о властитим предвиђањима, објашњењима и генерализацији на основу прошлих и тренутних искустава.

Компонента:**УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ И СЛУШАЊЕ****Исход 1:**

Показује говорна и језичка искуства и богати рјечник и реченицу у различитим активностима.

Дијете ће бити у стању да:

- усваја и памти нове ријечи;
- користи у разговорима ријечи и фразе научене из прича и из других извора;
- вербализује оно што је већ видјело, доживјело (нпр. искуство из непосредног окружења);
- описује шта се налази на сликама јасног садржаја;
- препричава причу, авантуру омиљеног лика из књижевног дјела, дјечијег филма;
- репродукује научену пјесму или кратку причу;
- покаже одређени садржај у збирци фотографија, на захтјев;
- изражава интерес да му се прича, чита, пјевуши;
- тумачи обећање.

Исход 2:**Истражује говор и језик и показује иницијативу у усменом изражавању.**

Дијете ће бити у стању да:

- поставља питања користећи кад, како, зашто и одговара на постављена му питања дужим реченицама;
- пренесе поруку од једне до друге особе;
- измишља нове ријечи, кратке приче, стихове, загонетке;
- казује својим ријечима шалу, загонетку (нпр. показује смисао за шалу, осмишљава питалице, загонетни садржај...);
- додјељује глас ликовима у игри;
- користи вокабулар за поређења (нпр. даје примјер за компаратив, разлику, супротност...).

Исход 3:**Показује способност слушања у групи вршњака и одраслих у различитим ситуацијама.**

Дијете ће бити у стању да:

- прикупља информације из окружења користећи своја чула, посматрањем и кроз разговоре;
- прати и извршава неколико (три) налога, вербално датих истовремено, без гестикације;
- учествује у дискусијама и дијалозима;
- слуша саговорника;
- прати договорена правила за дискусију (нпр. слуша другог и наставља разговор);
- одговара с разумијевањем на њему упућен говор;
- увиђа поруке из окружења;
- разговара о одређеној теми, држи се теме разговора;
- ступа у комуникацију с другом дјецом и одраслима лако.

Компонента:**КОМУНИКАЦИЈА И РАНА ПИСМЕНОСТ****Исход 1:****Анализира књижевне текстове кроз комуникацију са другима.**

Дијете ће бити у стању да:

- комуницира у различите сврхе (нпр. изражава осјећања, поставља питања, одговара другима на постављена питања...);
- показује интересовање за читање и писање;
- именује главне ликове;
- наброји главне догађаје у причи логичним слиједом;
- описује главне особине ликова и кључне догађаје неке приче;
- прати, слуша и разумије текстове (штампане, визуелне и мултимедијалне) и реагује одговарајућим гестом, поступком, коментаром или питањем;
- интерпретира, отпјева пјесму/одрецитије текст који је научило напамет;
- прати ритам и мелодију при рецитовању пјесме;

- памти и препричава краће књижевне и информативне текстове, филмове, представе (поштујући редослијед збивања);
- разликује књижевне врсте с којима је најчешће било у додиру (нпр. прича, пјесма, бајка...);
- казује својим ријечима емотивни доживљај о књижевном тексту;
- исказује радост и уживање у књижевним творевинама.

Исход 2:

Показује како функционишу системи симбола комуникације и користи их.

Дијете ће бити у стању да:

- слиједи штампане ријечи с лијева на десно, од врха према дну и страницу по страницу;
- препозна да изговорене ријечи могу бити представљене одређеним низовима слова у писаном језику
- поставља питања о симболима који означавају гласове;
- прича причу по низу слика;
- комуницира помоћу различитих симбола;
- усклађује гласове са графичким симболима;
- препознаје и именује неколико великих штампаних слова азбуке/абецеде;
- почиње „читати“ логографски ¹;
- открива вриједност и задовољство кад сте способни да комуницирате на више језика или у другој врсти комуникације;
- препознаје да постоје алтернативни и различити облици комуникације (нпр. Брајево писмо, знаковни језик, читање с усана, средства за дигиталну комуникацију,...).

Исход 3:

Изражава се путем графичких симбола у свакодневним активностима.

Дијете ће бити у стању да:

- илуструје главног јунака;
- илуструје идеје или оно што је била главна идеја;
- користи се различитим начинима графичке комуникације;
- пише своје име на цртежу, слици, илустрацији;
- тражи начин како неке да напише писмо, поруку;
- разликује и „чита“ неколико саобраћајних знакова;
- „чита“ неке познате натписе (нпр. имена трговачких радњи које познаје и сл.).

¹ Логографско учење читања прва је фаза у учењу читања, када дијете одређеном стратегијом сагледава ријечи као цјелине. Дијете фокусира минималну пажњу на дијелове ријечи, усредсређено је на слику као цјелину.

Област:

СВИЈЕТ ОКО НАС

Компонента:

ИСТРАЖИВАЊЕ СВИЈЕТА

Исход 1:

Користи чула за посматрање и истраживање феномена и процеса у природи.

Дијете ће бити у стању да:

- показује знатижељу и занимање за своје природно окружење (нпр. оно што га наводи на бављење активностима везаним за науку);
- проширује своје посматрачке вјештине (нпр. продужавање времена у коме нешто посматра, способност описивања и потврђивања својих опажања коришћењем различитих ресурса);
- учествује у једноставним истраживањима (нпр. поставља питања манипулишући материјалима; предвиђа - шта би се могло догодити сљедеће; тестира властита опажања како би се утврдило зашто се нешто догађа/дешава);
- експериментише са водом и особинама материје у додиру с водом (нпр. со и шећер се топе у води, камен тоне, пластика плута...);
- експериментише са магнетизмом, свјетлошћу, звуковима, кретањем тијела;
- даје примјере типичних карактеристика различитих годишњих доба;
- указује на типична својства земљаних материјала (пијесак, стијене, тло, вода) и живих организама;
- препознаје главна обиљежја земљине површине (потоци, брда, плаже) када се налазе у дјечијем непосредном окружењу и сусједству које посјећују;
- истражује околину, својства материје, функције предмета;
- објашњава сличности и разлике у ономе што открива;
- присјећа се цикличних промјена на одређеном објекту у непосредном окружењу (нпр. дрво из године у годину - бехар, лист, плод, опадање лишћа...);
- описује сталност у промјени;
- разликује очигледна агрегатна стања воде (нпр. течно стање, лед...);
- поставља питања о природи, промјенама и феноменима у природи;
- истражује трансформације у природи у непосредном окружењу (нпр. агрегатна стања воде, развој инсеката, раст биљке из сјеменке, животне циклусе животиња и биљака);
- описује очигледна својства конкретне природне појаве, живог бића;
- набраја елементарне услове неопходне за живот живих бића - ваздух, вода, свјетлост (топлота), храна, тло;

- описује очигледну временску појаву и услове који се мијењају с промјеном времена (нпр. вјетар, киша, снијег, облаци);
- објашњава начине како да буде сигуран/на у одређеним ситуацијама (нпр. ако је лоше вријеме, боравак на отвореном, боравак у затвореном...).

Исход 2:

Доводи у везу себе, људе, биљке, животиње, предмете и појаве у природном окружењу у циљу разумијевања свијета у којем живи.

Дијете ће бити у стању да:

- опише видљиве дијелове тијела и наброји неке од елементарних функција дијелова тијела (показујујући веће знање и поштовање према своме тијелу);
- коментарише промјене које запажа (нпр. овдје је нова зграда, прије није била);
- разликује дијелове дана повезујући их са властитим активностима;
- разликује јуче, данас, сутра, уз напредовање;
- исказује интерес о томе како се рађа дијете, зашто човјек умире итд;
- користи присјећање, фотографије, анегдоте, лично и породично искуство како би објаснило властити раст, развој и промјене;
- одабира одјећу и обућу у складу с временским приликама (нпр. за лутку, за себе...);
- описује функцију предмета, намјештаја, апарата, алата;
- разврстава ствари или слике ствари у кући/вртићу на основу сврхе коришћења (нпр. сапун у купатило, обућа у ходник, јастук у спаваћу собу...);
- препознаје пут од куће до вртића, реконструише слијед кретања;
- разликује природне и вјештачке изворе топлоте и набраја чему они служе;
- идентификује очигледне загађиваче ваздуха, тла, воде.

Исход 3:

Користи информације из различитих извора о живој и неживој природи.

Дијете ће бити у стању да:

- расправаља о доживљајима и догађајима, тражи више информација о томе;
- показује растућу способност прикупљања и биљежења (уз помоћ) података о појавама, живим и неживим бићима (нпр. у расправама, цртежима, на јутарњем састанку у вртићу када се биљежи какво је вријеме данас, колико сунчаних дана је било у току претходне седмице и сл.);
- категоризује живо и неживо у свом окружењу на основу карактеристика које могу посматрати (нпр. текстура, боја, величина, облик, температура, корисност, тежина);

- употребљава вјештине посматрања за изградњу свијести о биљкама и животињама, њиховим животним циклусима (нпр. рођење, старење, смрт) и основним животним потребама (нпр. ваздух, храна, свјетлост, одмор);
- описује односе између познатих биљака и животиња (нпр. гусјенице једу лишће);
- описује мјеста на којима живе познате биљке и животиње у блиском окружењу (нпр. град, паркови, поља, шуме);
- упоређује кретање уобичајених предмета у погледу брзине и смјера (нпр. бржи, најспорији, горе, доље, лијево, десно);
- користи вокабулар за супротно, компарацију, смјер;

Исход 4:

Стиче компетенције за учење и рад.

Дијете ће бити у стању да:

- прави распоред свога времена (нпр. за игру, дружење, рутинске и/или конкретну одређену активност) и реализује га;
- планира активности и поставља правила на основу ранијих искустава;
- показује истрајност упркос суочавању са потешкоћама (нпр. настављајући започету активност);
- проводи до краја започету активност (нпр. заврши што је започело);
- изрази оно што је научило, казује својим ријечима научени садржај;
- наброји и објасни шта је потребно током рада, игре;
- понавља показане активности без веће помоћи других;
- примјењује стечено знање у игри и активностима у вртићу и изван њега.

Компонента:

РЈЕШАВАЊЕ ПРОБЛЕМА, КРИТИЧКО И КРЕАТИВНО МИШЉЕЊЕ

Исход 1:

Осмишљава, испитује и примјењује нове идеје и теорије на основу претходних искустава и критичког односа према њима.

Дијете ће бити у стању да:

- поставља питања везана за властито интересовање и запажања (нпр. када су живјели диносауруси, зашто их данас нема...);
- упоређује и процјењује искустава, радње, догађаје;
- користи стечена искуства за изградњу нових;
- проналази више одговора/рјешења на питање/проблем, изазов;
- додјељује нову функцију и улогу познатом предмету, играчки, у игри;
- истражује функционалност ствари и идеја пропитујући односе и међусобне утицаје (нпр. показује интерес за алате, машине, апарате, жели да зна како функционишу...).

Исход 2:**Препознаје узрочно-посљедичне везе и односе.**

Дијете ће бити у стању да:

- доводи у везу односе и међусобне утицаје између функционалности предмета и људи (нпр. њихових идеја);
- препознаје узрок и посљедицу при манипулисању предметима;
- препознаје узрочно-посљедичне везе и односе експериментишући, путем покушаја и грешака;
- процјењује узрок и посљедицу путем систематизованих искустава, генерализацијом и предвиђањем (нпр. „Данас може пасти киша јер се небо наоблачило.“).

Исход 3:**Примјењује стратегије дјеловања и размишљања укључујући се у различите животне ситуације и ситуације рјешавања проблема.**

Дијете ће бити у стању да:

- покаже способност рјешавања проблема бирајући стратегију на интуитивном нивоу (нпр. посматрањем, погађањем, коришћењем методе покушаја и грешака, анализирањем, поређењем, тражењем образаца, класификацијом, планирањем, објашњавањем, дискусијом са другима, слушањем и тражењем информација);
- провјерава своју способност рјешавања проблема личне и социјалне природе самостално или уз помоћ и подршку;
- изграђује вјештине прихватања ризика и поступака који тренутно не доводе до рјешења (нпр. учење из грешке, ношење са неизвјесностима, предлагање алтернативних рјешења и слично);
- примјењује и користи машту и маштовите комбинације у рјешавању проблема;
- препознаје ко су помагачи у заједници (полицајац, ватрогасац...).

Компонента:**РАНА МАТЕМАТИЧКА ПИСМЕНОСТ****Исход 1:****Истражује математичке структуре и користи моделе да би утврдио њихове односе.**

Дијете ће бити у стању да:

- сортира, класификује предмете и материјале према својствима и употреби (боји, величини, облику, намјени итд.);
- групише ствари и објекте према заједничким особинама и начину организације (нпр. букет цвијећа, гомила лишћа, јато птица итд.);
- прави скуп предмета чији је број елемената мањи од 10, по задатом критеријуму;

- уочава сталност у промјени (нпр. схвата да величина збирке неких елемената остаје иста ма какав био начин на који је она представљена - почетак конверзације);
- упоређује количине, рјешава једноставне проблеме који се односе на количине;
- користи вокабулар којим се изражава мјерљиво својство предмета и појаве (нпр. дебело - танко, близу - далеко, мање - више - исто...).

Исход 2:

Стиче примјењиве математичке представе и концепте, користи их са сврхом, изражавајући се математичким језиком и симболима у различитим ситуацијама и активностима.

Дијете ће бити у стању да:

- броји до 30, по реду;
- броји количину очигледних елемената неког скупа;
- покаже који је број прије или после броја 2, 3, 4, 5, 6, 7;
- показује ко/шта је први, а ко/шта је посљедњи у низу, реду, разумије редне бројеве до 10;
- развија различите начине за просто математичко рачунање;
- препознаје симболе за бројеве;
- копира узорак или низ (цртајући, нижући по моделу);
- представља и рјешава познату проблемску ситуацију помоћу математичких модела;
- именује познате геометријске облике (круг, квадрат...);
- копира познате геометријске облике цртајући их;
- користи вокабулар којим се изражава вјероватноћа (нпр. можда, сигурно, никако, могуће, ако – онда, вјероватно, тачно - нетачно);
- разликује апоен од једне конвертибилне марке;
- одбројава вријеме (нпр. у игри жмурке, на сату, на календару...);
- користи оријентире у времену и простору (нпр. у дану, одређује мјесто и вријеме догађаја у односу на неки други догађај, оријентише се у простору једне странице, листа папира...);
- мјери према упутствима нестандартним мјерама те стандардним мјерама у игри или по упутствима.

Компонента:

НАУКА И ТЕХНИКА

Исход 1:

Посматра појаве у природном, материјалном, друштвеном свијету, свијету технике и уз искуствена сазнања утврђује законитости и везе.

Дијете ће бити у стању да:

- поставља питања везана за властити интерес и запажања;
- расправља о властитим предвиђањима, објашњењима и генерализује на основу прошлих и садашњих искустава;
- демонстрира да разумије да различити технолошки алати имају различиту употребу, укључујући преношење осјећања и идеја;
- прикупља информације из окружења и користи их за продубљивање интереса (нпр. проучава изглед инсеката у природном станишту, поставља о томе питања, тражи додатне информације у сликовници, енциклопедији...);
- посматра и описује облике живота биљака и животиња;
- анализира и описује карактеристичне особине одређене појаве;
- објашњава човјека као природно и социјално биће.

Исход 2:

Показује компетенције за рану писменост из технологије у свакодневном животу, игри, учењу, раду и за представљање идеја.

Дијете ће бити у стању да:

- наводи примјере и начине на које се технологија може користити за рјешавање проблема;
- слиједи правила за безбидну употребу рачунара и других технолошких алата;
- користи се сложенијим конструкторским играчкама, склапа и конструише;
- склапа играчку по упутству и моделу;
- гради чврсту структуру у тродимензионалном формату (нпр. од дрвених елемената, жице, пластелина, необликованих материјала);
- користи сигурне и познате техничке уређаје и помагала за дјечију игру, забаву и учење (нпр. дигитални фотоапарат, зна да укључи и искључи рачунар...);
- повезује допринос људског рада и утицај технологије на рад и живот људи, као и на развој науке и друштва;
- користи сигурне компјутерске програме примјерене узрасту како би само цртало, моделовало, уређивало или бојило неки садржај.

Исход 3:**Показује компетенције за рану писменост из науке.**

Дијете ће бити у стању да:

- износи претпоставке и теорије о томе како функционишу појаве, феномени, предмети;
- разради пројекат са вршњацима користећи визуелне форме (нпр. израда вјетрењаче и проналажење начина за употребу, функционисање);
- користи једноставније симболе (универзалне и своје) како би представило појаву, однос, стање, феномен, особину, емоцију и слично;
- показује интерес за једноставне експерименте (нпр. наелектристати балон од властити косу и сл.).

Област:**УМЈЕТНОСТ И КУЛТУРА****Компонента:****СТВАРАЛАШТВО И КРЕАТИВНОСТ****Исход 1:****Препознаје основна изражајна средства у властитом и туђем стваралаштву те у умјетничким дјелима.**

Дијете ће бити у стању да:

- разликује и именује све основне боје, неколико изведених, црну и бијелу;
- разликује цртеж, слику и скулптуру;
- именује различита ликовна средства (нпр. тачка, линија, боја...);
- наброји неколико музичких инструмената;
- разликује пјевање, свирање и слушање у музици;
- идентификује неколико музичких инструмената по изгледу и по звуку;
- придружује се заједничком музицирању;
- препознаје динамику као стимуланс за кретање;
- наводи имена ликовних филмова/представе за дјецу и својим ријечима их описује;
- упоређује два облика на истој слици, двије композиције;
- упоређује разлике између лутке и глумца, цртежа и фотографије, плеса и музике и вербализује их;
- показује свијест о контрасту користећи плесне елементе (нпр. брзо - споро...).

Исход 2:

Истражује и изражава се кроз различите начине властитог изражавања, кроз умјетност, медије, технику.

Дијете ће бити у стању да:

- показује интерес да црта, да слика;
- изражава интерес за игру, ритам, музику, покрет, глуму, моделовање и плес;
- одабира и комбинује разне материјале у ликовном изражавању;
- осмишљава нове риме, приче, пјесмице;
- дизајнира изглед лутке за драмску игру и властити изглед;
- генерише властити допринос заједничким музичким играма, играма са покретом, играма улога и драмским играма;
- придружује се заједничком музицирању и играма с пјевањем;
- црта и слика по интензивном чулном, покретном и осјећајном доживљају;
- користи знања о основним изражајним средствима у властитом стваралачком изражавању;
- експериментише са мијешањем боја при сликању;
- експериментише са материјалима за израду креативних структура;
- опонаша, претвара се да је „неко други“ користећи се покретом, гласом, гестикулацијом, фацијалном експресијом;
- изражава своја и туђа осјећања, особине и стања на себи својствен начин различитим умјетничким средствима укључујући емоције, интеракцију, покрет, симболе, идеје;
- користи умјетнички језик (цртање, сликање, вајање, драму, плес, покрет, музику, причање прича) за изражавање мисли, осјећања и идеја.

Исход 3:

Ствара креације, рекомпонује те предлаже идејна рјешења и иновације кроз различите начине изражавања.

Дијете ће бити у стању да:

- показује интерес за коришћење нових идеја, ствари, ријечи;
- реконструише, уноси измјене у познате приче, уводи личности које је само измислило па чак и мијења ток приче;
- експериментише са начинима изражавања идеја и значења помоћу различитих средстава и медија;
- комбинује различите материјале, технике и медије како би се креативно изразило;
- осмишљава улоге, сценарио и предлаже идеје.

Компонента:

ДРУШТВЕНА УЛОГА УМЈЕТНОСТИ И КУЛТУРЕ

Исход 1:

Учествује у друштвеним и културно-умјетничким активностима и свечаностима.

Дијете ће бити у стању да:

- укључује се у обиљежавање празника;
- учествује у вртићким и породичним свечаностима;
- изрази интерес за учешће у јавним и спортским активностима;
- преузима свој дио одговорности у заједничким акцијама, наступима, такмичењима;
- препознаје властити допринос који даје у заједничким пројектима.

Исход 2:

Процењује умјетничке и културне појаве и догађања.

Дијете ће бити у стању да:

- просуђује свој креативни стваралачки рад по датим критеријумима;
- просуђује креативни стваралачки рад других по познатим критеријумима;
- показује интерес за одлазак у позориште, биоскоп, музеј, изложбу, дјечији фестивал;
- изражава свој емоционални доживљај умјетничког дјела;
- преприча својим ријечима импресије, доживљај о најмање два умјетничка и/или културна догађаја у којем је учествовало.

Исход 3:

Утврђује значај и улогу културно-историјског наслеђа у обликовању властитог идентитета.

Дијете ће бити у стању да:

- препозна најважније примјере културно-историјског наслеђа у непосредном окружењу;
- казује својим ријечима о примјерима културне баштине Босне и Херцеговине;
- препознаје важност очувања културне баштине Босне и Херцеговине;
- казује својим ријечима о другим културама и традицијама;
- показује интерес за народне приче и бајке, успаванке, загонетке, бројалице, традиционалне игре, ношњу.

Компонента:

ЕСТЕТСКЕ ВРИЈЕДНОСТИ И ЗНАЊА О УМЈЕТНОСТИ

Исход 1:

Препознаје важност естетских вриједности у свакодневном животу.

Дијете ће бити у стању да:

- препознаје лијепо у окружењу, природи, умјетничким и техничким производима, употребним предметима, стварима за свакодневну употребу;
- формира естетски доживљај и естетски укуc кроз књижевност, поезију, вајарство, сликарство, архитектуру, плес и музику, пјевање, драмску и филмску умјетност.

Исход 2:

Истражује умјетничка дјела и различите врсте умјетности у циљу стицања знања опште културе.

Дијете ће бити у стању да:

- препознаје врсте умјетности и умјетничка дјела с којима је у контакту;
- посједује знања о позоришту за дјецу;
- показује интерес за нове изазове, открића и чуђења.

